ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ СЕНСОРНИХ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ

Віталіна Ржипецька, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)
Науковий керівник: М.В.Бадіца, кандидат педагогічних наук, доцент,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF USING SENSORY MATERIALS FOR THE DEVELOPMENT OF COGNITIVE ACTIVITY OF EARLY AGE CHILDREN

Vitalina Rzhypetska, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. *У статті розглянуто педагогічні умови ефективного застосування сенсорних матеріалів для розвитку пізнавальної активності дітей раннього віку. Обґрунтовано необхідність створення спеціально організованого розвивального середовища, систематичного та послідовного використання вправ, фасилітаційної ролі педагога, інтеграції сенсорних завдань у різні види діяльності та впровадження інноваційних ігрових проблемних завдань. Дотримання комплексу цих умов сприяє формуванню допитливості, самостійності та стійкої мотивації до пізнання в чутливий період раннього дитинства.*

Ключові слова: *сенсорне виховання, пізнавальна активність, діти раннього віку, сенсорні матеріали, розвивальне середовище, педагогічні умови.*

Abstract. *The article examines the pedagogical conditions for the effective use of sensory materials in developing cognitive activity in early childhood. It substantiates the need for creating a specially organized developmental environment, systematic and sequential application of exercises, the facilitative role of the educator, integration of sensory tasks into various types of activities, and the implementation of innovative game-based problem tasks. Adherence to this set of conditions contributes to the formation of curiosity, independence, and sustained motivation for cognition during the sensitive period of early childhood.*

Key words: *sensory education, cognitive activity, early childhood, sensory materials, developmental environment, pedagogical conditions.*

У змісті Закону України «Про освіту» та Закону України «Про дошкільну освіту» зазначено компетентнісний підхід як основу сучасної освіти та наголошено на необхідності створення умов для всебічного розвитку дитини, зокрема її пізнавальної активності в різних видах діяльності. Дослідження вчених свідчать про важливість сенсорного розвитку як основи пізнавальної активності дітей. Зокрема, у працях М. Монтессорі, С. Русової, В. Сухомлинського обґрунтовано значення чуттєвого досвіду в пізнанні дитиною навколишнього світу. Водночас у сучасній педагогічній практиці значна увага приділяється визначенню педагогічних умов ефективного застосування сенсорних матеріалів у розвитку дітей.

У науковій літературі педагогічні умови трактуються як «сукупність взаємопов'язаних обставин, факторів і способів організації освітнього процесу, що забезпечують досягнення визначеної педагогічної мети» [4, с. 4-5].

Однією з базових педагогічних умов є організація спеціального розвивального предметно-просторового середовища, максимально насиченого сенсорними матеріалами, адаптованими до фізичних і психічних можливостей дітей раннього віку. Зокрема, педагогічні умови застосування сенсорних матеріалів для розвитку пізнавальної активності дітей раннього віку визначають результативність сенсорного виховання в період від народження до трьох років, коли чуттєве пізнання є провідним механізмом освоєння світу.

Сенсорні матеріали як засоби «дозволяють дитині систематично знайомитися з основними властивостями предметів і явищ – кольором, формою, величиною, фактурою,

температурою, звуком, запахом – накопичувати різноманітний чуттєвий досвід і поступово переходити від безпосереднього сприймання до простих уявлень та узагальнень» [3, с. 7].

Такі матеріали мають відповідати кільком критеріям: бути абсолютно безпечними та гігієнічними, естетично привабливими, різноманітними за сенсорними ознаками та доступними для самостійного обстеження різними аналізаторами – зоровим, тактильним, слуховим, нюховим, кінестетичним. Середовище повинно забезпечувати принцип вільного доступу: полиці та стелажі на рівні зросту дитини, можливість багаторазового використання без жорсткої регламентації, свободу вибору об'єкта дослідження. Саме така організація простору сприяє формуванню природної ініціативності, самостійності та внутрішньої мотивації до пізнавальної діяльності, адже дитина сама обирає, що і як досліджувати, без тиску з боку дорослого.

Другою важливою умовою виступає чітка систематичність і логічна послідовність сенсорних вправ. Робота будується за принципом поступового ускладнення завдань: спочатку дитина опановує розрізнення максимально контрастних властивостей (велике – маленьке, тверде – м'яке, гучне – тихе, гладке – шорстке), потім переходить до співвіднесення подібних ознак, групування предметів за однією чи кількома властивостями, порівняння та впорядкування за заданим критерієм. Така послідовність дозволяє дитині накопичувати стійкі сенсорні еталони, розвивати стійку увагу, оперативну пам'ять, елементарні операції аналізу, синтезу та порівняння, що становить міцний фундамент для подальшої пізнавальної активності. Педагог планує тематичні цикли або тижні, присвячені окремій властивості, органічно поєднуючи сенсорні завдання з ігровими сюжетами, музичними рухами чи побутовими ситуаціями, щоб уникнути монотонності, перевантаження та зберегти позитивний емоційний фон дитини.

Третьою ключовою умовою є фасилітаційна, а не директивна позиція педагога. Вихователь уникає прямих вказівок і готових відповідей, натомість стає провідником самостійного дослідження: показує способи обстеження (обведення контуру пальцем, стискання для перевірки пружності, потряхування для визначення звуку), ставить відкриті запитання («Що ти відчуваєш, коли торкаєшся цього?», «Який звук видає ця кулька, коли її кидаєш?»), заохочує дитину називати враження, описувати свої дії та спостереження. Такий підхід сприяє формуванню зв'язку між чуттєвими враженнями та мовленням, розвиває вміння вербалізувати власний досвід, що є одним із найпотужніших механізмів стимулювання пізнавальної активності. Водночас педагог забезпечує індивідуалізацію: враховує темп розвитку, рівень інтересу, особливості сприймання кожної дитини, адаптує складність завдань і тривалість взаємодії, щоб кожна дитина відчувала успіх і впевненість у своїх можливостях.

Четвертою умовою є інтеграція сенсорних матеріалів у всі основні види дитячої діяльності – ігрову, пізнавально-дослідницьку, художньо-творчу, музичну, рухову. Сенсорні вправи не проводяться ізольовано в рамках «занять», а природно вплітаються в повсякденне життя: сортування за кольором відбувається під час «прибирання казкового лісу», розрізнення звуків – у грі «Вгадай, хто стукає», вправи на фактуру – під час ліплення з різноманітних матеріалів чи малювання пальчиковими фарбами. Така інтеграція робить сенсорне пізнання органічним компонентом життя дитини, підвищує мотивацію до пошуку нових вражень і сприяє переходу від пасивного сприймання до активного, самостійного дослідження навколишнього світу [1, с. 122].

П'ятою умовою є використання інноваційних підходів, коли сенсорні вправи спеціально конструюються як ігрові проблемні завдання, що безпосередньо стимулюють пізнавальну активність. Це завдання типу «знайди пару за заданою властивістю», «вгадай предмет за звуком/запахом/фактурою», «відшукай заховане за ознакою», «склади з предметів ряд за зростанням/зменшенням». Такі вправи розвивають допитливість, ініціативу, бажання експериментувати, вміння висувати припущення та перевіряти їх. Педагог акцентує увагу на процесі пошуку, а не лише на кінцевому результаті, створює ситуації успіху, що формує стійку внутрішню мотивацію до пізнавальної діяльності [2, с. 83].

Дотримання цих п’яти педагогічних умов у комплексі (спеціально організоване сенсорне середовище, послідовна система вправ, фасилітаційна роль педагога, інтеграція в різні види діяльності та інноваційні проблемні завдання) дозволяє максимально ефективно використовувати сенсорні матеріали для розвитку пізнавальної активності дітей раннього віку. Саме в цей чутливий період закладені основи допитливості, самостійності, інтересу до нового та вміння активно пізнавати світ стають надійним фундаментом для всього подальшого інтелектуального та особистісного зростання дитини.

Список використаних джерел

1. Канарова О., Вознюк А., Шикиринська О. Сенсорне виховання дітей дошкільного віку як засіб розвитку пізнавальної активності. *Молодь і ринок*. 2024. № 10 (230). С. 122-126.

2. Канарова О., Федонюк А., Сачанюк А. Інноваційні підходи до розвитку пізнавальної активності дошкільників через сенсорні вправи. *Молодь і ринок.* 2025. № 2 (234). С. 83-88.

3. Кошель В. М. Сенсорне виховання дітей раннього віку : навчально-методичний посібник. Чернігів: ФОП Баликіна О. В., 2019. 160 с.

4. Литвин, А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови»: практ. посібник. 3-е вид. доп. Львів: ЛДУБЖД, 2022. 90 с.

ФОРМУВАННЯ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ

Аліна Санду, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Науковий керівник: Т.М. Кривошея, кандидатка педагогічних наук, доцентка
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

FORMATION OF THE LOGICAL AND MATHEMATICAL COMPETENCE OF CHILDREN OF OLDER PRE-SCHOOL AGE BY THE MEANS OF DIDACTIC GAMES OF SENSORY AND COGNITIVE INSTRUCTION

Alina Sandu, master’s student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. *У статті розглядаються дидактичні ігри сенсорно-пізнавального спрямування як ключовий механізм формування логіко-математичної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Аналізуються особливості використання дидактичних ігор, логічних блоків Дьєнеша, паличок Кюїзенера та цифрових флеш-ігор, що забезпечують органічний перехід від чуттєвого сприйняття властивостей об’єктів до логічних операцій класифікації, серіації, встановлення закономірностей і причинно-наслідкових зв’язків. Підкреслюється мотиваційна роль ігрового контексту, його здатність створювати умови для добровільного повторення математичних дій, розвитку гнучкості мислення, аргументації та самостійного дослідження, що створює міцну основу для подальшого шкільного математичного навчання.*

Ключові слова: *дидактичні ігри, сенсорно-пізнавальна діяльність, логіко-математична компетентність, старший дошкільний вік, блоки Дьєнеша, палички Кюїзенера, флеш-ігри.*

Abstract. *The article examines didactic games with a sensory-cognitive focus as a key mechanism for developing logical-mathematical competence in older preschool children. It*